

GAVANALİZ 2022

Haziran 2022, Sayı 23

Almanya’da Irkçılık, Türk ve Müslüman Toplumu: “Almanya’da Her Yabancı, Yabancı Olarak Görülmüyor”

M. Mustafa İyi^a & Mervenur Şahin^b

- ^a Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji, Araştırma Görevlisi
- ^b Göç Araştırmaları Vakfı, İslam Düşmanlığı ile Mücadele Araştırmaları Merkezi (İDMAM), Araştırma Asistanı

M. Mustafa İyi mustafa.iyi@gocvakfi.org

Mervenur Şahin mervenur.sahin@gocvakfi.org

Almanya’da İrkçılık, Türk ve Müslüman Toplumu: “Almanya’da Her Yabancı, Yabancı Olarak Görülmüyor”¹

M. Mustafa İyi² ve Mervenur Şahin³

Özet

2021 Almanya Federal Seçimlerinden sonra kurulan koalisyon hükümetinde yer alan konulardan birisi de Almanya genelindeki ırkçılıkla mücadele etmektir. Bu doğrultuda Deutsche Zentrum für Integrations- und Migrationsforschung’un (DeZIM) (Alman Entegrasyon ve Göç Araştırmaları Merkezi) 2022 yılından itibaren düzenli olarak ırkçılığı izleme mekanizması oluşturacağını belirtmişti. Rassistische Realitäten (İrkçı Gerçekler) raporu bu bağlamda atılan en büyük adımlardan biridir. Mayıs 2022’de yayınlanan rapor Almanya’daki ırkçılığı farklı boyutlarıyla ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Rassistische Realitäten (İrkçı Gerçekler) raporunu oluşturan altı bölüm, bu analiz kapsamında, ayrı ayrı ele alındıktan sonra rapor özellikle Türk ve Müslüman toplumu bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme esnasında ayrıca farklı kaynaklardan yararlanılarak Almanya’da Türk ve Müslümanlara yönelik gerçekleşen ırkçılık tartışılmıştır.

¹ İlgili alıntı Almanya’daki üçüncü kuşak Türklerle yapılan görüşmelerde bir katılımcının ifadesidir. M. Mustafa İyi (Ed.), Türkiye-Almanya İşgücü Anlaşmasının 60. Yılı Kesitler: Üçüncü Kuşakla Konuşmalar, GAV Perspektif Yayınları, 2021, s. 185.

² Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji, Araştırma Görevlisi

³ Göç Araştırmaları Vakfı, İslam Düşmanlığı ile Mücadele Araştırmaları Merkezi (İDMAM), Araştırma Asistanı

Giriş

Türkiye-Almanya işgücü anlaşmasının 60. yılına özel olarak hazırladığımız "Kesitler: Üçüncü Kuşakla Konuşmalar"⁴ başlıklı çalışmamızda Türk diasporası içinden Almanya'da doğup büyümüş üçüncü kuşaktan 60 gencin hikâyesine yer vermiştik. Bu çalışmamızda görüştüğümüz neredeyse her katılımcımızın kendi hayatında, yakınlarında veya arkadaş ortamında ırkçılık ile ilgili anısı olduğunu aktarmıştır. Görüştüğümüz katılımcıların çoğu, bizlere, hayatlarında ırkçılığın yaygın bir olgu olduğunu belirtmişti. Aşağıda buna dair iki ayrı katılımcımızın anlattığı anekdotlar bu anlamda dikkate değerdir.

"Arkadaşlarım arasında da hep farklılığımı hissedirdim. Yani hiçbir zaman onlardan olamayacağımı hissedirdim. Zaten öyle bir hevesim de yoktu zira onlardan yani Almanlardan olmadığımı onlar bana hissettirirlerdi. Üniversitede de mesela arkadaşım sunu söylemişti, "Oturma iznine bakabilir miyim? Hiç görmedim." demişti. Sonra baktı adresimi gördü ve "Bir dahaki evi nerede yakacağımızı biliyorum." dedi. Aslında özünde iyi bir insan ama ırkçı sonuçta... İyi de olsa yabancı düşmanlığı çoğunda vardı ne yazık ki."⁵

"İlkokulda bir olay yaşamıştım. Şimdi Almanya'da ilkökul eğitiminde genellikle yüzme eğitimi alır çocuklar. Birinci ve dördüncü sınıf arasında olur bu dersler. Bazıları ikinci sınıfta başlar, bazıları üçüncü sınıfta başlar. Bizim sınıfta beş tane Türk oğlan vardı. Ben, Berat, Bünyamin, İdris ve Murat. Biz beş arkadaştık, mahallemizde de arkadaştık aynı zamanda. Yüzme dersinde herkes yüzme biliyordu, sadece biz bilmiyorduk. Öğretmen de her yüzme dersi başladığında yüzemeyenlerin özel bir mekânı vardı bizi oraya bırakırdı. "Siz Türkler burada oturun, biz yüzmeye gideceğiz." derdi. Öğretmen bize yüzmeyi öğretmezdi hiçbir zaman. Bunu da öğretmen bir kere yaptı, iki kere yaptı, üçüncüsünde "Hayır! Ben yüzeceğim dedim." O zaman ikinci sınıftayım hiç unutmayacağım, öğretmen dedi ki "Sen biraz daha çocuk havuzunda biraz daha dene, biraz daha egzersiz yap vesaire, bu sefer denemeyelim, gelecek hafta deneyelim." "Yok, ben bu hafta denemek istiyorum, boğulacak değilim, sen varsın burada." dedim öğretmene. Öğretmen de "Tamam, bir deneyelim." dedi. O gün kendi başıma diğer çocuklara baka baka yüzme öğrendim"⁶

Bu aktarılan iki anekdota benzer şekilde birçok katılımcımız ırkçılık veya ayrımcılığa dair anılarının olduğunu belirtmiştir. Bu iki örnek bize Almanya'da ırkçılığın gündelik hayatta veya kurumların işleyişinde doğrudan veya dolaylı olarak var olduğunu açıkça göstermektedir. Federal Almanya'nın bu durumun farkında olduğu açıktır. Zira bu durum, 2021 yılı Aralık ayında Olaf Scholz (SPD⁷) başkanlığında kurulan komisyon hükümetinin anlaşmasında⁸ yer

⁴ M. Mustafa İyi (Ed.), Türkiye-Almanya İşgücü Anlaşmasının 60. Yılı Kesitler: Üçüncü Kuşakla Konuşmalar, GAV Perspektif Yayınları, 2021.

⁵ A.g.e., s.

⁶ A.g.e., s.

⁷ Almanya Sosyal Demokrat Partisi

⁸ Koalisyon anlaşma metninin tamamı için bkzn. : <https://www.spd.de/koalitionsvertrag2021/> (Erişim Tarihi: 01.06.2022).

alan ırkçılıkla mücadeleye dair maddelere yansımıştır. Bu koalisyon anlaşmasında⁹ aşırılığa ve ırkçılığa karşı ulusal bir mücadelenin sürdürüleceği belirtilmiştir. Yine bu koalisyon metninde radikalliğin ve aşırılığın ülke demokrasisi için en büyük tehdit olduğu vurgulanmıştır. Hangi aşırılık biçimi olursa olsun (aşırı sağ, İslamcılık, komplo ideolojileri vb.) anayasa karşıtı olan ve şiddet içeren her türlü eğilime kesinkes karşı durulacağı açıkça belirtilmiştir. Bu bağlamda hem ulusal hem de Avrupa düzeyinde İrkçılığa Karşı Ulusal Eylem Planı ve Aşırıcılık ve İrkçilikle Mücadele Kabine Komitesi geliştirilerek ırkçılıkla etkin mücadele edileceği ifade edilmiştir. Tüm bunlara ek olarak anlaşmada mücadele ile ilgili içeriğin geliştirileceği ve uzun vadede bu alan için finansal bir destek sunulacağı vurgulanmıştır. Ayrıca sadece gündelik hayat veya kurumsal ortamlarda değil aynı zamanda çevrimiçi ortamlarda da meydana gelen nefret ve komplo ideolojiler ile mücadele edileceği vurgulanmıştır. Bu bağlamda koalisyon anlaşmasında özellikle Anti-Semitizm, Roman karşıtlığı, siyahilere karşı olan ırkçılık, Müslümanlara karşı düşmanlık, kadın düşmanlığı, kuir düşmanlığı ve mültecilere olan düşmanlık gibi alanlarda mücadele edileceği vurgulanmıştır.¹⁰

Koalisyon hükümetinin yayınladığı anlaşmada ırkçılıkla ilgili dikkat çekici başka maddeler de bulunmaktadır. Örneğin, Almanya'daki farklı toplumsal gruplara karşı gerçekleşen ırkçılık için kamu veya özel kurumların destekleneceği belirtilmektedir.¹¹ Söz gelimi Afrika kökenlilere veya Roman karşıtlığına yönelik uzman bir komisyonun kurulması hedeflenmiştir. Koalisyon anlaşmasında adı geçen bu destek bağlamında *Deutsche Zentrum für Integrations- und Migrationsforschung* (DeZIM) (Alman Entegrasyon ve Göç Araştırmaları Merkezi) ırkçılık konusundaki araştırmalarının destekleneceği ve bu merkezin daimî olarak toplumdaki ırkçılığı gözlemlemesi (Rassismusmonitor) için görevlendirileceği belirtilmiştir.¹² DeZIM sistematik ve uzun vadeli bir ayrımcılık ve ırkçılık izleme mekanizması hazırlamak için Nisan-Ağustos 2021 arasında Almanya'daki nüfusu temsil eden kapsamlı bir anket gerçekleştirmiştir.¹³ *Rassistische Realitäten* (İrkçi Gerçekler) başlıklı bu araştırmada nüfusu temsil eden 5.000 kişi ile görüşülmüş ve bunun ırkçılık izleme mekanizmasının ilk ayağını oluşturması hedeflenmiştir. Bu araştırma Almanya'daki ilk temsili çalışma olma özelliğini taşımakta, gündelik hayatta ve kurumsal alanda ırkçılığın algılanmasının ve değerlendirilmesinin yanı sıra ırkçı fikirlerin temelini, ırkçılıkla mücadele gibi ırkçılığın çeşitli yönlerini kapsamlı bir

⁹ Koalisyon anlaşması, bu anlaşmanın Almanya'daki Türk toplumu ve STK'ların bakış açısını içeren analiz hakkında detaylı bilgi için bkz.: <https://gocvakfi.org/wp-content/uploads/2021/12/GAV-Analiz-20.-Sayi-M.-Mustafa-1%CC%87yi.pdf> (Erişim Tarihi: 01.06.2022).

¹⁰ KOALITIONSVERTRAG 2021-2025, "Mehr Fortschritt Wagen Bündis Für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit", https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2021).

¹¹ A.g.e., s. 120.

¹² A.g.e., s. 120.

¹³ DeZIM Institut, "Rassistische Realitäten. Wie setzt sich Deutschland mit Rassismus auseinander?" https://www.rassismusmonitor.de/fileadmin/user_upload/NaDiRa/CATI_Studie_Rassistische_Realit%C3%A4ten/DeZIM-Rassismusmonitor-Studie_Rassistische_Realit%C3%A4ten_Wie-setzt-sich-Deutschland-mit-Rassismus-auseinander.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2022).

şekilde incelemektedir. Ek olarak, bu çalışma ırkçılıkla ilgili başa çıkma yollarını ve toplum içerisinde ırkçılığa karşı tepki kalıplarını incelemektedir.¹⁴ Ayrıca bu çalışmada, Almanya'da yapılan ırkçılık bağlamında mevcut nicel çalışmaların çoğunun aksine, yalnızca çoğunluk nüfusun üyelerine değil, aynı zamanda ırkçılığa uğrayan diğer gruplara da (potansiyel olarak ırkçılık deneyimleriyle karşı karşıya kalan gruplar¹⁵) konuyla ilgili bakış açıları sorulmuştur. Böylelikle Almanya'daki ırkçılığın toplumsal yansımalarına dair kapsamlı veriler toplanmış ve ırkçılık izleme mekanizmasının sistematik olarak gelişebilmesi için Almanya'daki ırkçılığa dair veriler elde edilmiştir. DeZIM kendisine verilen görev gereği ırkçılıkla ilgili gelişmeleri ve eğilimleri sürekli olarak gösterebilmek adına 2023'ten itibaren düzenli olarak bu konuyla ilgili bir rapor yayınlayacağını belirtmiştir. İrkçilik İzleme Mekanizması yolundaki ilk adım, "İrkçi Gerçekler" başlıklı raporun yayınlanmasıdır. Raporun sonuçları Almanya'da yaşayan herkesin ırkçılıkla ilişkisini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu rapor, Alman nüfusunun bir bütün olarak ırkçılık konusundaki tutumlarını, değerlendirmelerini ve ırkçılıktan etkilenenlerin deneyimlerini yansıtmaları nedeniyle önemlidir.¹⁶

Almanya'da ırkçılığı ele aldığımız analizimizde başta DeZIM tarafından gerçekleştirilen Ulusal Ayrımcılık ve İrkçilik İzleme Mekanizması (NaDiRa) ile ilgili raporun bulguları ele alınacaktır. Bunun yanında söz konusu araştırmanın sonuçları öncelikle Almanya'daki Türk ve Müslüman toplumu çerçevesinde tartışmaya açılacaktır. Aynı zamanda DeZIM tarafından gerçekleştirilen ırkçılık araştırmasına, başka araştırmaların sonuçları karşılaştırmalı olarak yer verilerek başta Almanya olmak üzere Avrupa'daki Türk ve Müslüman toplumuna yönelik ırkçılık hadisesi ele alınacaktır.

Raporun İçeriği, Kapsamı ve Temel Bulguları

Ulusal Ayrımcılık ve İrkçilik İzleme Mekanizması (NaDiRa) tarafından ırkçılık üzerine yapılan ilk çalışmanın sonuçlarına göre Almanya'da ırkçılık gündelik hayatta, kamusal alanda ve kurumsal bağlamda önemli bir sosyal olgu olarak belirmektedir. Araştırmanın sonuçları ırkçılığın, Almanya'daki birçok insanı etkileyen merkezi bir sosyal sorun olduğunu ve bunların çeşitli şekillerde ele alındığını göstermektedir. Almanya'da ırkçılığı doğrudan tecrübe edenlerin yanında dolaylı olarak tecrübe edenlerin de yaygın olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılanların sadece %35'i hayatlarında ırkçılıkla hiç temas etmediklerini belirtmiştir.¹⁷ Nüfusun neredeyse tamamı (%90) ırkçılığın bir gerçek olduğunu kabul etmektedir. Neredeyse her iki kişiden biri ırkçılığı sadece bireysel davranışların bir sonucu olarak değil, gündelik hayatı ve

¹⁴ A.g.e., s. 1.

¹⁵ Araştırmanın ele aldığı altı grup şunlardır: Siyahiler, Müslümanlar, Asyalılar, Manuşlar ve Roman, Yahudiler ve Doğu Avrupalılar.

¹⁶ DeZIM Institut, a.g.e., s. 2.

¹⁷ A.g.e., s. 3.

toplumun kurumlarını şekillendiren bir olgu olarak görmektedir. Bu nedenle Almanya'daki ırkçılık algısı, nüfusun büyük bir kısmında ırkçılığın yapısal ve kurumsal boyutlarının en azından sezgisel olarak farkındadır.

Almanya nüfusun %80'inden fazlası okul, iş ve yaşam alanlarında ırkçı mekanizmaların var olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Almanya'da farklı gruplara karşı var olan ırkçılık toplum tarafından aynı ciddiyetle ele alınmamaktadır. Söz gelimi Almanya'da, Anti-Semitizm ve Siyahilere karşı gerçekleşen ırkçılık; Asya karşıtı, Müslüman karşıtı ve Slav karşıtı ırkçılıktan daha fazla tanınmaktadır. Dolayısıyla toplumda ırkçılığa tepkiler değişkendir. Neredeyse her iki kişiden biri ırkçılık eleştirisini ifade özgürlüğünün kısıtlanması veya başka açılardan uygunsuz ve abartılı olarak yorumlamaktadır.¹⁸ Tüm bunlarla birlikte, Almanya'daki insanların neredeyse %70'i ırkçılığa karşı çıkmaya ve ırkçılığa karşı mücadeleye dâhil olmaya istekli görünmektedir. Aynı zamanda, insanlar dolaylı olarak ırkçılığı gözlemlediğinde veya ırkçılık deneyimleri anlatıldığında ırkçılık karşıtı bağlılığın arttığı ortaya çıkmıştır. Irkçılıkla mücadele konusunda gönüllü olarak mücadele etme oranı özellikle genç yaş gruplarında daha yüksektir.¹⁹ Raporun bulguları 6 başlık üzerinden aktarılmıştır. Bunlar sırasıyla (1) ırkçılık deneyimleri, (2) ırkçı bilgiler, (3) ırkçılığın algılanması, (4) ırkçılığın değerlendirilmesi, (5) savunma tutumları ve (6) ırkçılık karşıtı potansiyel.

Rapor, bulguları tek tek ele almadan önce ırkçılık kavramını tarihsel olarak farklı hadiseler üzerinden ele alarak başlamaktadır. Bu genel çerçeveyi çizdikten sonra ise Almanya'da ırkçılığın temellerini tartışmaya açmaktadır. Özellikle son zamanlarda Almanya'daki ırkçı saldırıların geçmişten günümüze değin bir portresi çizilmektedir. Bunlar Türk ve Müslüman toplumunu da yakından etkilemiş olan Hannau saldırısı, Walter Lübcke cinayeti, Halle'de Sinagog saldırısı ve NSU cinayetleri başta olmak üzere Almanya'da aşırı sağcılar tarafından gerçekleştirilen ırkçı saldırılardır. Ayrıca rapor, Almanya'da ırkçı(lık) kavramının kendisinin de uzun bir süre kullanılmamasını (veya kullanılmak istenilmediği) bunun yerine yabancı düşmanlığı kavramının (Ausländerfeindlichkeit veya Fremdenhass) tercih edilmesini eleştirmektedir.²⁰ Türk toplumu bağlamında bir diğer önemli eleştiri de NSU (Nasyonal Sosyalist Yeraltı) cinayetlerinin Alman kamuoyunda "Dönerci Cinayetleri" olarak tartışılmasının saldırıya uğrayan aileleri şüpheli konuma getirmesi ve bunun sonucu olarak da faillerin aşırı sağcı olabileceğinin uzun yıllar gözden kaçırılması olgusudur. Hatta uzun yıllar kamuoyunda daha sonradan NSU cinayetleri olarak adlandırılacak saldırıların aşırı sağ motifli olabileceği birçok siyasi tarafından da görmezden gelinmiştir.²¹

Almanya'daki ırkçılık tartışması için üç tarihsel referans noktası özellikle önemlidir: (1)

¹⁸ A.g.e., s. 4.

¹⁹ A.g.e., s. 4.

²⁰ A.g.e., s. 12.

²¹ A.g.e., s.12-13.

Nasyonal Sosyalizm ve Holokost, (2) Alman sömürgeciliği ve (3) 20. yüzyılın ikinci yarısındaki göç tarihi.²² Özellikle Almanya'ya 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra gerçekleşen göçle birlikte toplumsal anlamda dönüşümler yaşanmıştır. Bu durum ulusal kimlik, aidiyet ve vatandaşlık tartışmalarını şekillendirmiştir. Nasyonal Sosyalist sonrası Almanya'ya gerçekleşen (emek) göçü, (Nazi) ırkçı fanatizmi tarafından uzun yıllar tatbik edilen etnik homojen toplum idealini değiştiren çeşitli değişimlere yol açmıştır.²³ Günümüzde Almanya'da yaşayan 11 milyondan fazla yabancı -yani Alman vatandaşlığı dışında bir vatandaşlığa sahip olanlar- ve yaklaşık 21,9 milyon göçmen kökenli kişi (nüfusun yaklaşık %26,7'si) bulunmaktadır. Almanya'da ırkçılık, göç sorunlarıyla ve entegrasyonla ilgili değişen fikirlerle yakından bağlantılıdır. İrkçılık özellikle Almanya'ya göçmen veya mülteci olarak gelen veya yalnızca bu şekilde algılanan insanları ve onların soyundan gelenleri hedef almaktadır.²⁴ Dolayısıyla Almanya'daki ırkçılığın öncelikle göç ve entegrasyon konusu çerçevesinde tartışıldığı ve ırkçılık araştırmalarının daha çok göç çalışmaları içerisinde ele alındığı görülmektedir. Bu durum da raporun deyimine göre, Almanya'da ırkçılık konusunun akademik alanda kalmasına kamusal alanda kurumsallaşamamasına ve müstakil bir alan olarak gelişmemesine neden olmuştur.

1. İrkçılık Deneyimleri - İrkçılıkla doğrudan veya dolaylı olarak kim karşılaşılıyor?

Bu bölüm, Almanya'da ırkçılığa ilişkin öznel deneyimlerin boyutunu ele almaktadır. Hangi grupların ırkçılıktan doğrudan veya dolaylı olarak etkilendiği veya onunla nasıl karşılaştığı bu bölümde incelenmiştir. İrkçılığa maruz kalmış kişiler, tenlerinin veya saçlarının rengi, isimleri, kültürel, etnik, dini veya ulusal kökenleri nedeniyle 'farklı' olarak nitelendirildiklerinden dolayı doğrudan etkilenmektedir. İrkçılıkla ilgili öznel deneyimleri tespit edebilmek için katılımcılara: "Hiç ırkçı muamele gördünüz mü?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların beşte birinden fazlası (%22,2) bu soruyu olumlu yanıtlamıştır (bkz. Şekil 1). Katılımcılara bu tür olayları ne sıklıkta yaşadıkları sorulduğunda, neredeyse üçte biri (%29) bunun "sık sık" veya "oldukça sık" olduğunu belirtmektedir.²⁵

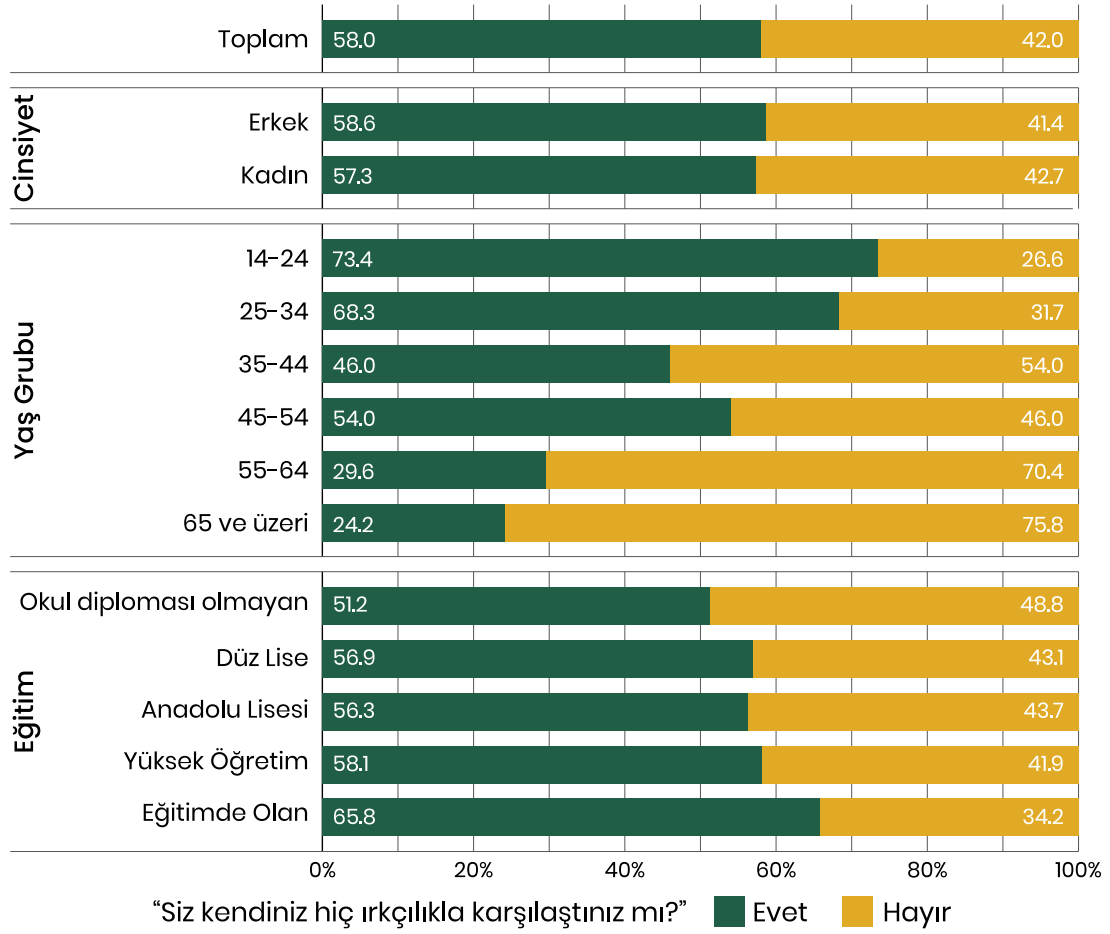
²² A.g.e., s. 18.

²³ A.g.e., s. 19.

²⁴ A.g.e., s. 19.

²⁵ A.g.e., s. 31.

Şekil 1: Genel durum ve ırkçılığa uğrayan altı grup üyelerinin sosyo-demografik özelliklere göre doğrudan ırkçılık deneyimi (s.33)

Şekil 1'de, gruplara²⁶ kendilerinin bir ırkçılık tecrübesine sahip olup olmadığı sorulmuş ve bu cevap cinsiyet, yaş ve eğitim durumuna göre kategorilendirilmiştir. Bu altılı grup içerisinde erkeklerin %58,6'sı kadınların ise %57,3'ünün ırkçılığı tecrübe ettiği ortaya çıkmıştır. Eğitim durumunda ise eğitimde olanların (%65,8) ve yüksek okul/ üniversite mezunlarının (%58,1) herhangi bir okul mezuniyeti olmayanlara (51,2) göre ırkçılığı daha çok tecrübe ettikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca genç yaş gruplarının yaşlılara göre daha sık ırkçılıkla karşılaştıkları görülmüştür. Burada gençlerin yaşlılara göre ırkçılığı daha somut olarak tanımlaması ve bunu dile getirmesi de muhtemeldir.

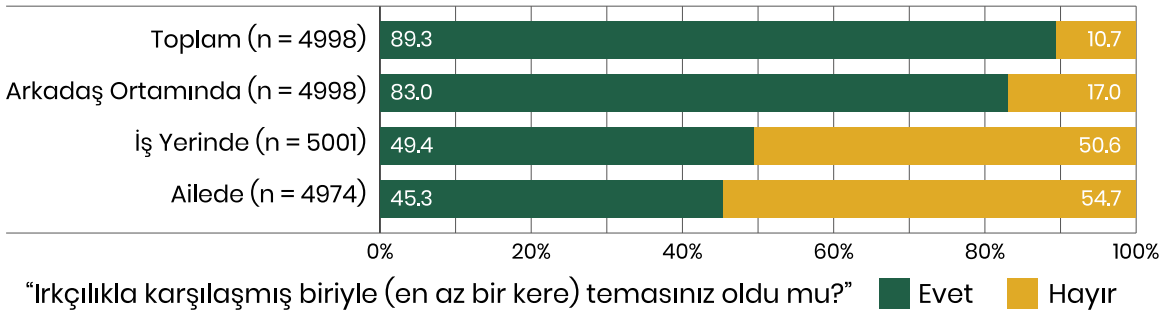
El-Mafalaani sanıldığı gibi aksine göçmen kökenli gruplarda yeni kuşakların oluşmasıyla toplumsal kaynaşmanın birden gerçekleşmediğini belirtmektedir. El-Mafalaani bunu "masa metaforu"²⁷ ile aktarmakta ve ailesinde göç tecrübesi bulunan yeni kuşakların masada oturmak istediklerini ve hatta masada olan biten hakkında karar merci konumunda olmak istediğini

²⁶ Siyahiler, Müslümanlar, Asyalılar, Manuşlar ve Roman, Yahudiler ve Doğu Avrupalılar

²⁷ Aladin El-Mafalaani, Das Integrationsparadox. Warum gelungene Integration zu mehr Konflikten führt. 4. Baskı. Kiepenheuer & Witsch, 2018, s. 78.

aktarmaktadır. Metafora göre, ilk göçmen kuşağının toplumsal düzeyde hiçbir iddiasının olmadığı görülmektedir. Almanya'da bulunmaktan mutludurlar ve hakim toplum tarafından masadan ziyade yere ya da daha küçük masalara yerleştirilmişlerdir. İkinci nesil göçmenler, daha iyi bir Almanca bilgisine sahip oldukları ve kendilerini bu toplumun bir parçası olarak gördükleri için toplumsal kaynaşma noktasında daha ileridedir. Böylece masadaki katılımcı sayısı artmaya başlamaktadır. Bu kuşak masada iyi bir sandalye talep eder ve aynı zamanda pastadan pay almak ister. Üçüncü kuşak göçmenlerin torunlarının ise bu istek ve talepleri masadaki yerlerinden memnun olmadıkları için daha fazladır. Pastanın siparişinde söz sahibi olmak isterler çünkü masaya ne tür bir pasta konulacağı konusunda fikirlerinin dikkate alınmasını talep ederler. Bununla beraber masadaki önceki kuralları değiştirmek isterler. Bu ise çatışma potansiyelini daha da attırmaktadır. El-Mafalaani'nin masa teorisinden hareketle şekil 1'de adı geçen altı grup içerisindeki gençlerin ırkçılığı daha çok tecrübe etmesi bu süreci somut olarak adlandırmalarıyla ilişkili olabilmektedir.

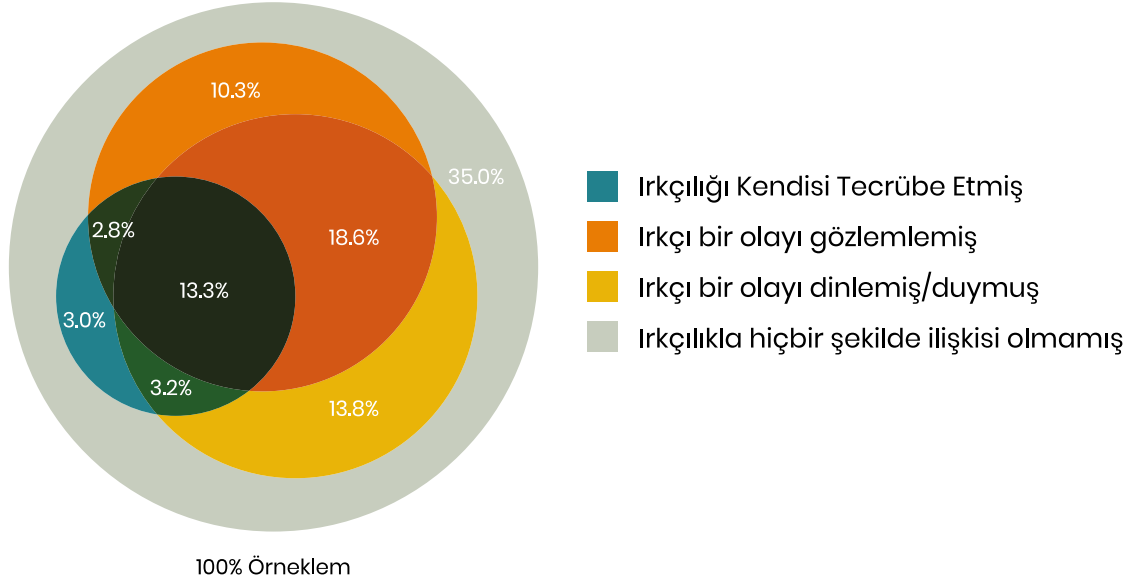
Şekil 2: İrkçilikten etkilenen gruplarla temas (Genel durum ve ilişki durumuna göre) (s. 34)

Şekil 2'ye göre, araştırmaya katılanların %89,3'ü çevresinde ırkçılık tecrübesine sahip bir kişiyi bildiğini belirtmiştir. Aynı durum arkadaş çevresinde %83, çalışma ortamında %49,4 ve ailede ise %45,3 olarak ortaya çıkmıştır. Şekil 2'den de görüleceği üzere Almanya'daki nüfusun çoğu çevresinde ırkçılık tecrübesini yakinen gözlemlemiştir.

Şekil 3: Irkçılıkla temas (s. 39)

Şekil 3'te araştırma kapsamındaki katılımcıların tamamının ırkçılıkla ilgili tecrübelerine yer verilmiştir. Katılımcıların %35'i hiçbir şekilde ne kendisi ne de çevresinde ırkçılıkla karşılaşmıştır. %22,3'ü ise bizzat ırkçılığı kendisi tecrübe etmiştir. Katılımcıların %28,9'u ise kendisi yaşamasa dahi çevresinde (arkadaş, iş veya aile ortamı) ırkçılığı gözlemlemiştir.

Raporun bu kısmını özetleyecek olursak ırkçılık, Almanya'daki insanların büyük bir çoğunluğu için hayatın her anı ve yerinde bulunan bir deneyimdir. Almanya'daki birçok insan ırkçılıktan doğrudan etkilenmektedir. Irkçılık özellikle toplum içerisinde genç gruplarda daha güçlü bir şekilde deneyimlenmektedir. Bunun yanında birçok insan dolaylı olarak ırkçılıkla temas etmektedir. Nüfustaki her iki kişiden biri ırkçı bir olayı gözlemlemiş veya ırkçılıkla ilgili bir tecrübe dinlemiştir. Bu nedenle ırkçılık Almanya'da "istisnai bir olgu" değildir.²⁸ Buradan hareketle raporun önerileri şunlardır; ırkçılık, toplumu bir bütün olarak etkileyen bir olgu olarak tanınmalı ve ele alınmalıdır, konuyla yoğun bir şekilde meşgul olmak, yalnızca Halle veya Hanau'daki gibi ırkçı saldırılar olduğunda değil her zaman olmalıdır, ırkçılıkla başa çıkmak ve onunla mücadele etmek için sürdürülebilir yapılara olan ihtiyaç kabul edilmelidir.²⁹

2. Irkçı Bilgiler - Almanya'da ırkçı fikirlerin temelleri?

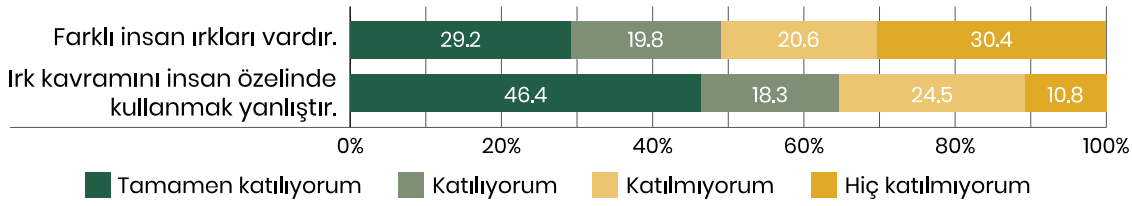
Bu bölümde, Alman nüfusunda ampirik olarak ırkçı düşüncelerin ne kadar güçlü bir şekilde köklendiği ele alınmaktadır. Aynı zamanda Almanya'da ırkçılığı oluşturan unsurlara yer verilmektedir. Rapora göre, özellikle Almanca konuşulan ülkelerde ırk kavramının kullanımı

²⁸ DeZIM Institut, a.g.e., s. 40.

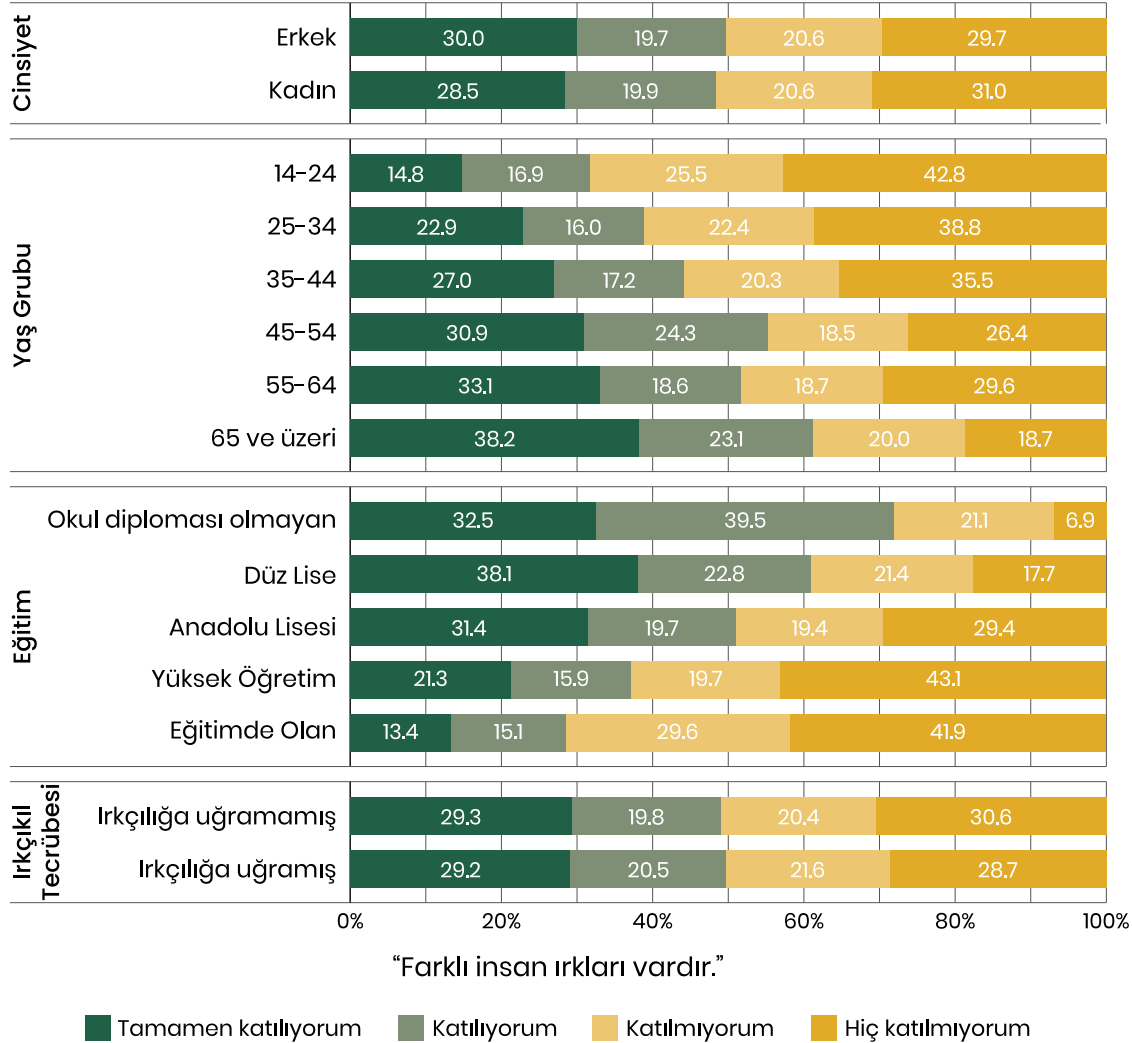
²⁹ A.g.e., s. 40.

Nasyonal Sosyalizm ile yakından bağlantılıdır ve bu konu genelde tabudur.

Şekil 4: Irk kavramına yönelik tutum (s.44)

Şekil 5: Sosyo-demografik özelliklere göre (insan) ırklarına inanç (s. 45)

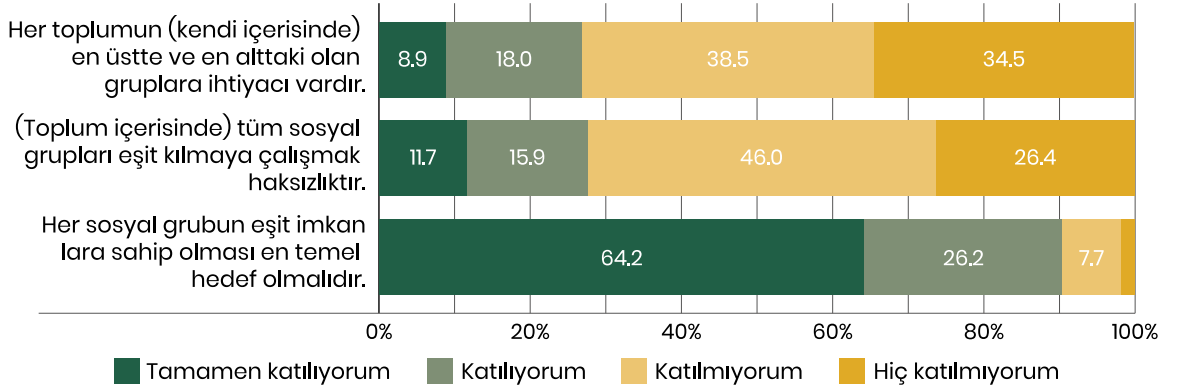

"Farklı insan ırkları vardır."

Şekil 4'te insanların "ırk" kavramının varlığına dair verdikleri cevap aktarılmıştır. Katılımcıların %49'u "farklı insan ırklarının" var olduğuna 'kesinlikle' (%29,2) ya da 'oldukça' (%19,8) inanmaktadır. "Irk kavramını insanlar özelinde kullanmanın" doğru olmadığı fikrine ise katılımcıların %64,7'si katılmaktadır. Şekil 5'te ise "farklı insan ırkları" görüşü cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve ırkçılığa uğramış/ uğramamış olarak tasnif edilmiştir. Erkeklerin kadınlara göre ve yaşlıların gençlere göre farklı insan ırklarının olduğuna inancı daha yüksektir.

Şekil 6: Toplumsal hiyerarşilere yönelik tutum (s.48)

Şekil 6'da ise toplum içerisinde farklı gruplar arasındaki hiyerarşik durumun varlığı sorulmuştur. "Her toplumun (kendi içerisinde) en üstte ve en altta olan gruplara ihtiyacı vardır" ifadesine katılımcıların %26,9'u katılmaktadır. Bir başka ifade olan "(Toplum içerisinde) tüm sosyal grupları eşit kılmaya çalışmak haksızlıktır" ifadesine ise katılımcıların %27,6'sı katılmaktadır. Raporun bu kısmını özetleyecek olursak ırkçı düşünceler Almanya'da günümüzde dahi sağlam temellere sahip durumdadır. Her iki kişiden biri, insanların farklı ırklara sahip olduğu ve bu şekilde kategorize edilebileceği görüşüne sahiptir. Bazı halkların diğerlerinden "doğal olarak daha çalışkan" olduğuna dair biyolojik görüşler nüfusun üçte biri arasında hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bazı kültürlerin diğerlerinden daha düşük olduğu gibi kültürel hiyerarşiler olgusu, yüksek eğitilmiş olanlar da dâhil olmak üzere katılımcıların %27'si arasında yaygındır. Almanya'daki ırkçılığın işlevlerinden biri de farklı sosyal grupların eşitsizliğini meşrulaştırmaktır.³⁰ Buradan hareketle raporun önerileri; ırkçı düşünce kalıplarıyla mücadele için okulun ve eğitimin araç olarak kullanılması gerektiğidir. Aynı zamanda siyasal anlamda bu konu medyada ciddi olarak ele alınmalıdır. Ayrıca Almanya ırkçılık ile ilgili var olan yerleşik bilgileri üzerine düşünmekten ve eleştirel bir tartışmadan çekinmemelidir.³¹

3. Irkçılığın Algılanması - Irkçılığın hangi boyutları ve yönleri kabul ediliyor?

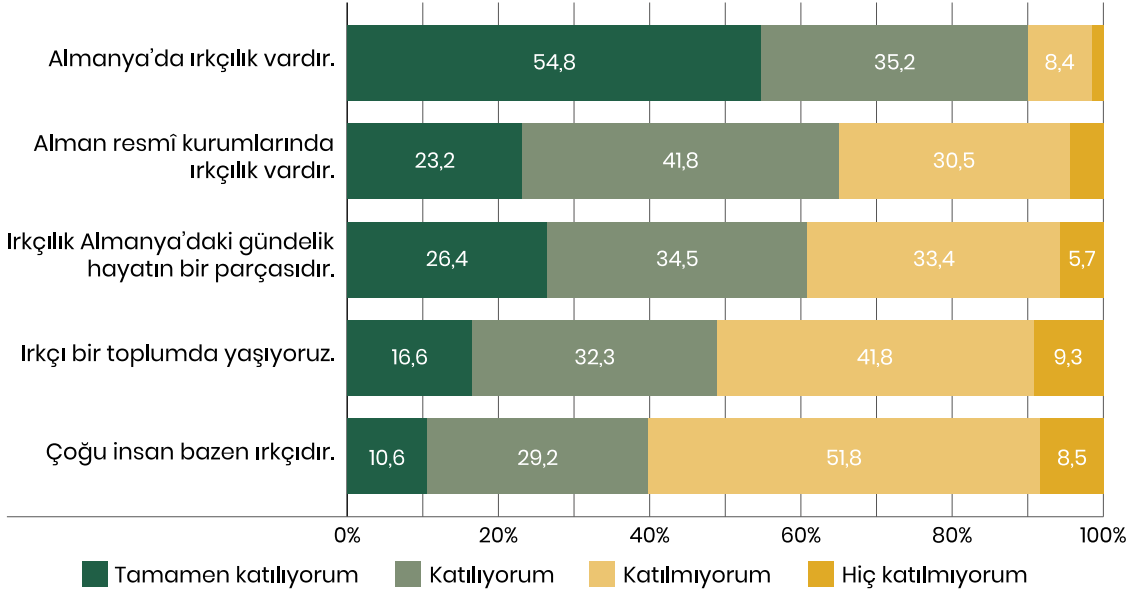
Bu bölümde Alman nüfusunun Almanya'daki ırkçılığı bir sosyal sorun olarak kabul edip etmediği konusu ele alınmıştır. Ayrıca bölümde ırkçılığın hangi türünün toplum tarafından daha güçlü veya zayıf olarak algılandığı veya dile getirildiği incelenmektedir. Bunlara ek olarak ırkçılığın farklı biçimlerinin (gündelik, kurumsal/yapısal, (kasıtsız), gizli ve kültürel ırkçılığın) katılımcılar tarafından tanınıp tanınmadığı ve dile getirilip getirilmediği analiz edilmektedir. Halle ve Hanau'daki ırkçı cinayetlere ve Almanya'da da büyük yankı uyandıran Black Lives

³⁰ A.g.e., s. 51.

³¹ A.g.e., s. 51.

Matter protestolarına verilen tepkiler göz önüne alındığında, Almanya'da ırkçılığa yönelik belirgin yansımanın medya ve siyasi ilgiden kaynaklandığı söylenebilmektedir. Bununla birlikte Şekil 7'den de gözlemlenebileceği üzere "toplumda ırkçılığın var olup olmadığı" sorusuna verilen olumlu cevap ırkçılığın artık Almanya için bir tartışmalı soru olmadığını açıkça göstermektedir.³²

Şekil 7: Almanya'da ırkçılık algısı (s.56)

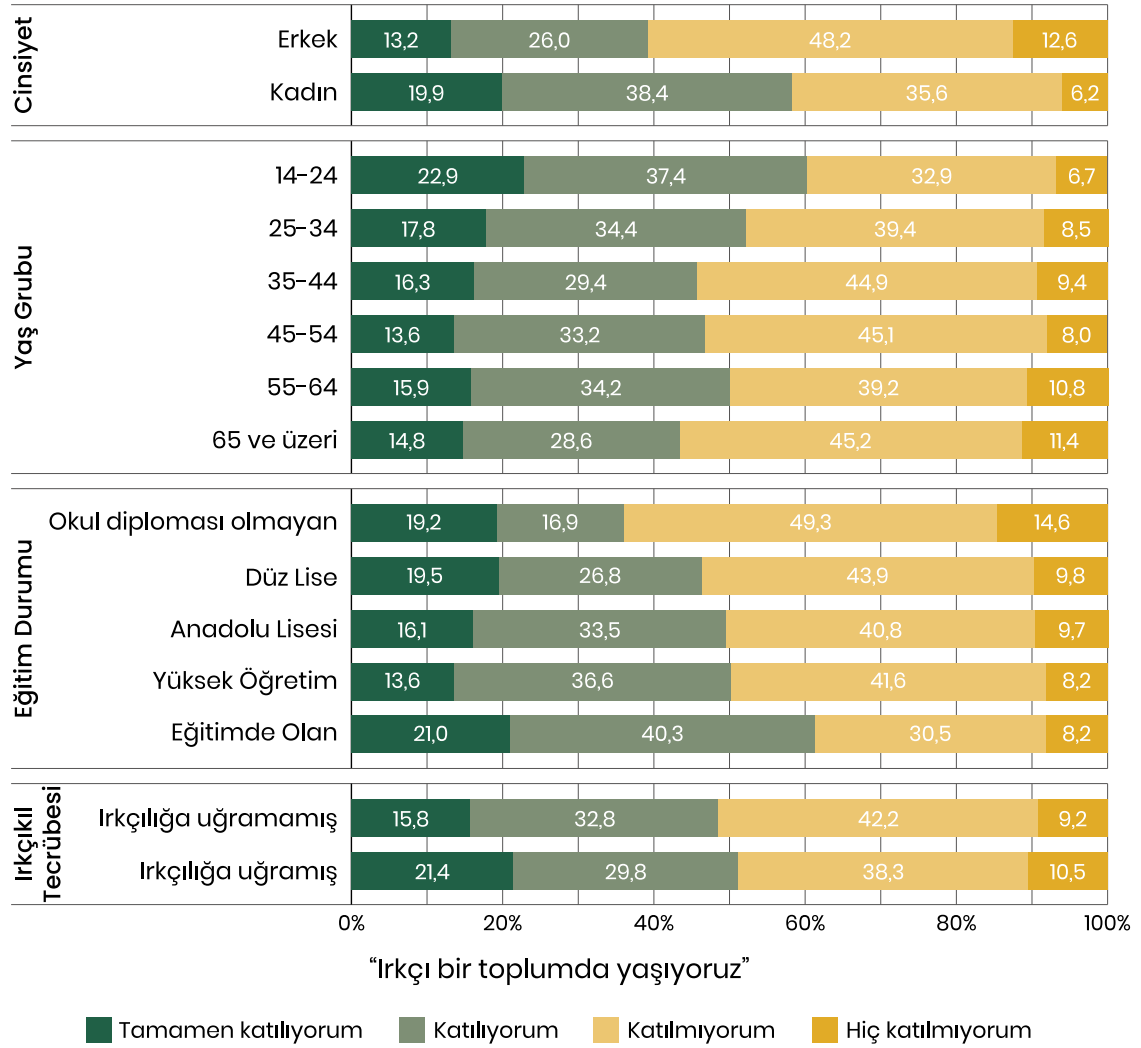

Şekil 7'de, "Almanya'da ırkçılık vardır." ifadesini katılımcıların %90'ı kabul etmiştir. "İrkçilik Almanya'da gündelik hayatın bir parçasıdır." ifadesine ise katılımcıların %60,9'u evet demiştir.

³² A.g.e., s. 55.

Şekil 8: Sosyo-demografik özelliklere göre Almanya'nın ırkçı bir toplum olarak algılanması (s.57)

Şekil 8'de ise Almanya'daki ırkçılığın varlığı cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve ırkçılığa uğramış/ uğramamış olarak sınıflandırılmıştır. Şekilde özellikle genç yaş gruplarının, eğitimi devam eden ve daha yüksek eğitim derecesine sahip katılımcıların Alman toplumu içerisindeki ırkçılığın varlığına dair yaklaşımı daha belirgindir.

Özetle, ırkçılık Almanya'da gündelik hayatta var olan bir olgu olarak kabul edilmektedir. Görüşülen kişiler, ırkçılığı yalnızca bireysel yönleriyle değil, aynı zamanda yapısal ve kurumsal boyutlarıyla da algılamaktadır. Ayrıca katılımcıların bir kısmı ırkçı düşünce ve davranış biçimlerinin toplumda yaygın olduğunu varsaymaktadır. Bulgular, ırkçılığın yalnızca potansiyel olarak doğrudan etkilenen insanlara değil, aynı zamanda daha geniş nüfusa da yansıdığını açıkça göstermektedir.³³ Buradan hareketle raporun önerileri; Almanya'da yapısal ve kurumsal ırkçılığı polemik tartışmalarının ötesinde ele almak, araştırmak ve ona karşı etkili

³³ A.g.e., s. 61.

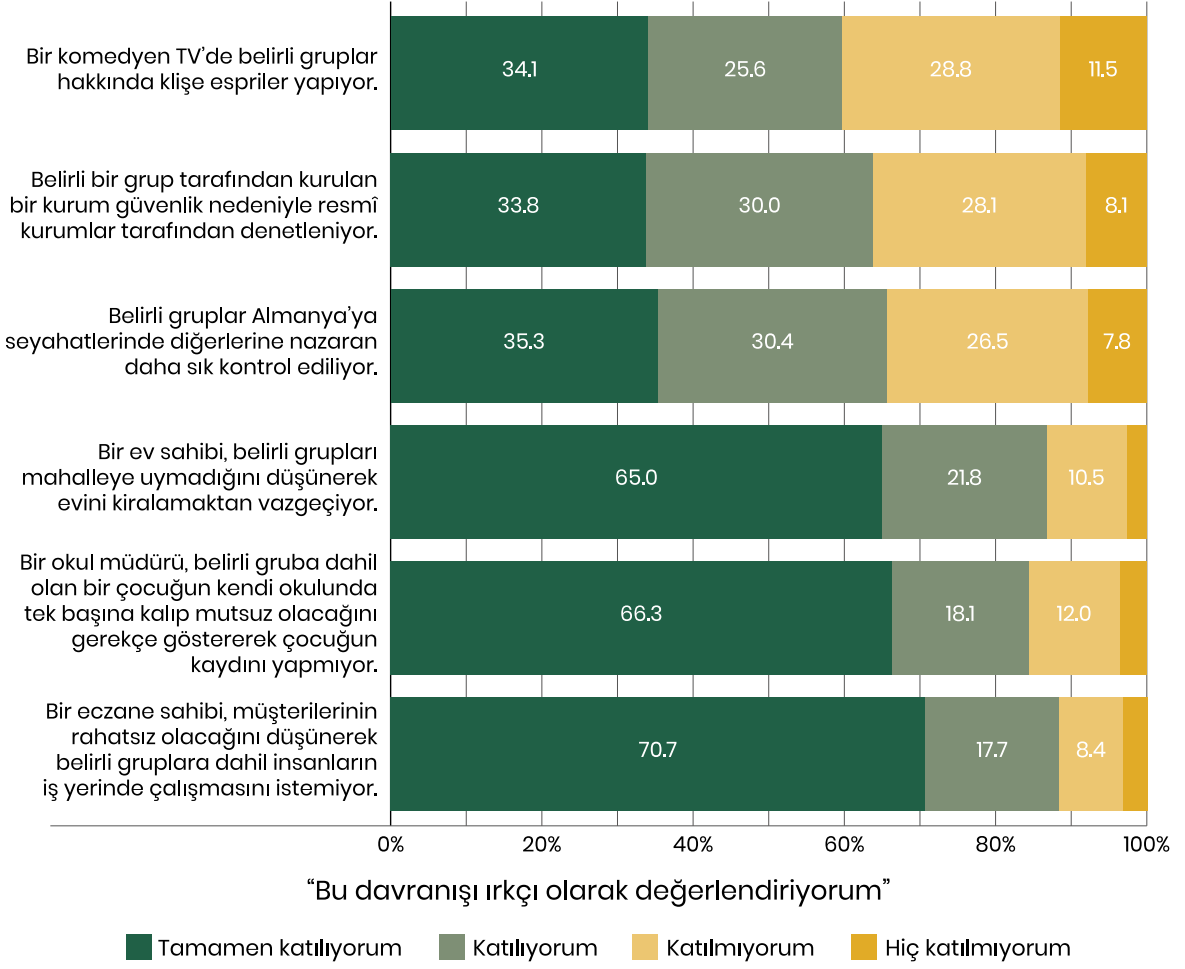
siyasi tedbirler başlatabilmek için daha fazla ampirik veri toplamaktır. Bu durumu uluslararası çalışmalarla karşılaştırdığımızda ırkçılık konusunda Almanya veri toplama noktasında geride kalmaktadır.³⁴

4. İrkçılığın Değerlendirilmesi - Olaylar ne zaman ırkçı olarak değerlendirilir ve etkilenenlerin kimlikleri bunda nasıl bir rol oynar?

Bu bölümde toplum içerisinde gerçekleşmesi muhtemel/ gerçekleşen bazı ırkçı tipik senaryoların katılımcılar tarafından nasıl değerlendirildiği incelenmiştir. Bir durumun veya olayın ırkçı olarak algılanıp algılanmadığının sınıflandırılmasında hangi grup/grupların etkilendiği belirleyici midir? Belirli durumları ırkçı olarak tanımlama eğiliminde olan kişiler, böyle yapmayanlarda hangi özellikler bakımından farklılık göstermektedir? İnsanlar bir şeyi 'ırkçı' veya 'haksız' olarak etiketlemeye ne kadar meyilli? Bu soruları yanıtlamak için, çalışmadaki katılımcılara yaşamın farklı alanlarından altı olayı ırkçılık olarak değerlendirip değerlendirmedikleri sorulmuştur.

³⁴ A.g.e., s. 61.

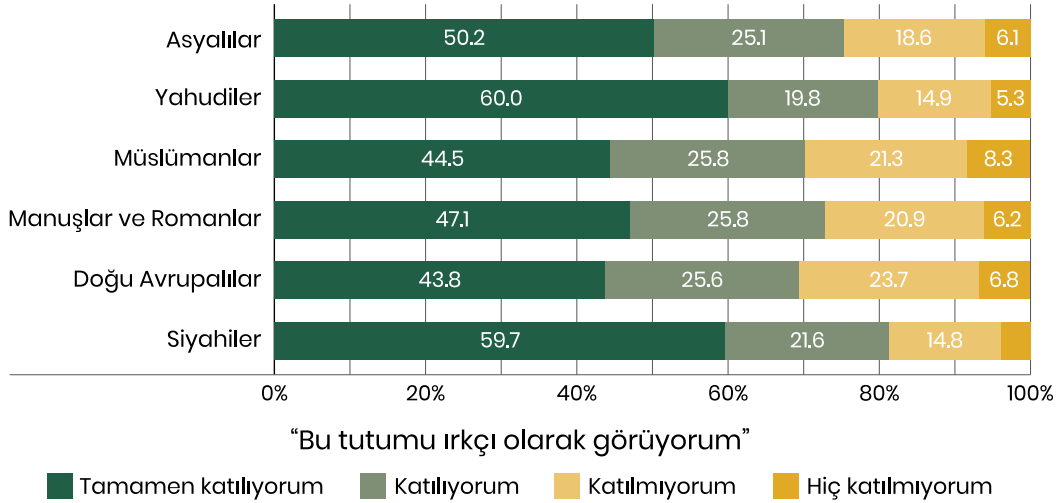
Şekil 9: Farklı durumları ırkçı olarak değerlendirme (etkilenen grubu dikkate almadan) (s.66)

Şekil 9'da katılımcılara altı farklı olayı (komedyenin belirli grup hakkında şaka yapması, ev kiralarken ev sahibinin kiracının farklı bir gruba ait olması nedeniyle kiracıyı kabul etmemesi vb.) ırkçı bir tutum bağlamında ne olarak tanımladıkları sorulmuştur. Yukarıda örnek verilen bütün senaryolar katılımcılar tarafından %50'nin üzerinde bir oranla ırkçı tutum olarak tanımlanmıştır. Özellikle ev kiralama, okul ve eczane örneklerinde bu oran %80'nin üzerinde bir oranla ırkçı bir tutum olarak belirtilmiştir.

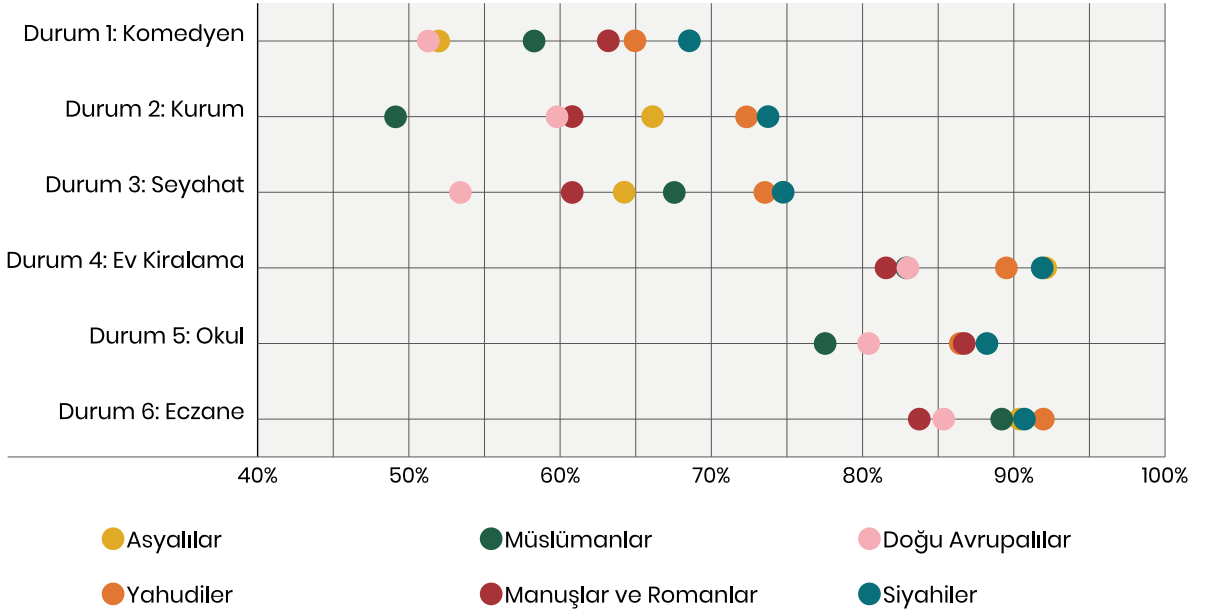
Şekil 10: Etkilenen grup özelinde ırkçı durumların değerlendirilmesi (s.69)

Şekil 10'da bir önceki şekilde (Şekil 9) yer alan tipik olaylar çalışmadaki altı grup özelinde katılımcılara aktarılarak olayı ırkçı bulup bulmadıkları sorulmuştur. Şekil 10'dan da gözlemlenebileceği üzere katılımcılar aynı ırkçı olayı farklı altı grup özelinde farklı değerlendirmiştir. Katılımcılar Yahudilerin (kesinlikle %60, oldukça %19,8) ve Siyahilerin (kesinlikle %59,7, oldukça %21,6) karşılaştıkları olayları daha yüksek bir oranla ırkçı olarak algılamıştır. Katılımcıların böyle bir algıya sahip olması Anti-Semitizm ve Siyah karşıtı ırkçılığın kamuoyu tarafından güçlü bir şekilde kınanmasıyla ilgili olabilir. Bununla beraber Holokost, sömürgecilik ve kölelik hakkında tarihsel bir farkındalık da bu algıda etkili olmuştur. Yine Almanya mediasında da yer bulan ABD ırkçılık tartışmalarının bu değerlendirmede rol oynadığı varsayılabilir.³⁵

³⁵ DeZIM Institut, a.g.e., s. 70.

Şekil 11: Duruma ve ilgili gruba göre olayın ırkçı olarak değerlendirilmesi (s.71)

Şekil 11'de belirtilen altı grubun bahsi geçen farklı altı ırkçı senaryoyu ne derecede ırkçı değerlendirdikleri gösterilmiştir. Ev kiralama, okul ve eczaneye ilgili senaryolar altı grup tarafından da yüksek oranda ırkçı olarak tanımlanmıştır.

Özetle, Almanya'da ırkçılığa karşı genel olarak bir duyarlılığın olduğu dikkat çekmektedir. Toplum, ırkçılığa uğrayan grup (Siyahiler, Müslümanlar, Asyalılar, Manuşlar ve Romanlılar, Yahudiler, Doğu Avrupalılar) üyelerinin gündelik hayatta karşılaştıkları tipik olayları, genellikle, «ırkçı» olarak tanımlamaktadır. Kurumsal ırkçılık açık şekilde tanınmakta ve ırkçılık olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle çoğu katılımcı ırk ayrımcılığının iş piyasasında, eğitimde ve kalacak yer ararken etkili olabileceğinin farkındadır. Ayrıca bu bölümde bir durumun «ırkçı» olarak değerlendirilmesinin etkilenen gruba (Asyalı, Yahudi, Müslüman, Doğu Avrupa, Siyahiler veya Manuşlar ve Roman) da bağlı olması dikkat çekicidir. Spesifik olarak katılımcılar arasında Anti-Semitizm ve Siyah karşıtı ırkçılık konusunda daha belirgin bir farkındalığın olduğu görülmektedir.³⁶ Buradan hareketle raporun önerisi, ırkçılığın farklı biçimlerine ilişkin farkındalığı artırmak için önlemlere ihtiyaç olduğudur. İrkçilik algısındaki hiyerarşileri etkisiz hale getirebilmek için ırkçılığın kamusal ve politik olarak ele alınması ve araştırılması gerekmektedir.³⁷

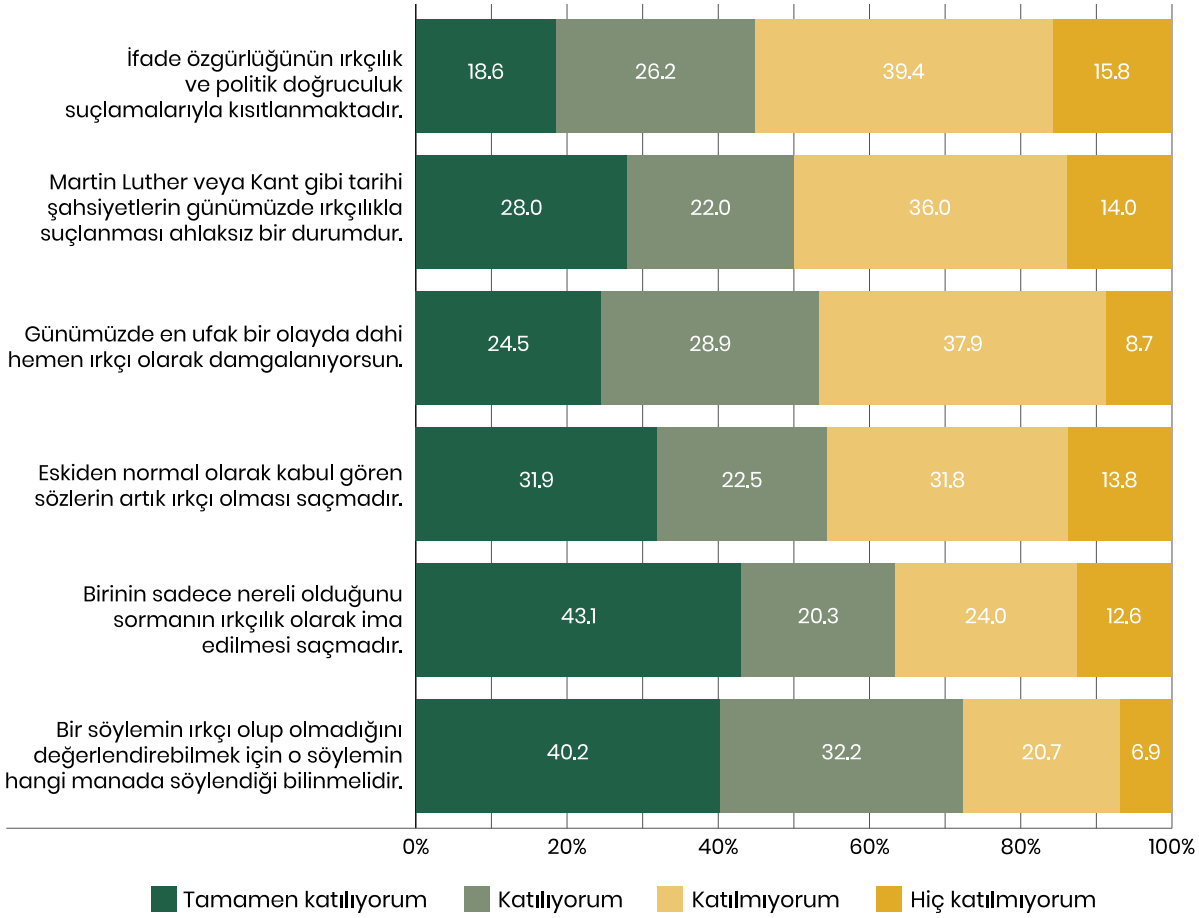
³⁶ A.g.e., s. 77.

³⁷ A.g.e., s. 77.

5. Savunma Tutumları - İnsanlar İrkçilik eleştirisine nasıl tepki veriyor?

Bu bölümde katılımcıların İrkçılığı nasıl değerlendirdikleri, İrkçılığa nasıl tepki verdikleri ve savunma şekilleri ele alınmıştır. Bu bağlamda İrkçılığa karşı üç tip savunma şekli ortaya çıkmıştır. Bunlar; (1) İrkçilik dışsallaştırılır, yani başkaları için sorun haline getirilir; (2) İrkçılığı eleştiren tutumlar abartılı ve değersiz olarak algılanır ve (3) İrkçilikla ilgili şikâyetler kişisel bir olay olarak görülür.

Şekil 12: İrkçilik eleştirilerine karşı tepkiler (s.83)

Şekil 12'de katılımcıların farklı durumlarda İrkçılığa karşı verdikleri tepkiler gösterilmiştir. "Bir söylemin İrkçi olup olmadığını değerlendirebilmeleri için o söylemin hangi manada söylendiğini bilmeleri gerektiğini" belirten ifadeye katılımcıların %40,2'si "kesinlikle", %32,2'si ise "oldukça" katıldıklarını belirtmiştir. Bir başka durumda ise, "ifade özgürlüğünün İrkçilik ve politik doğruculuk suçlamalarıyla kısıtlandığını" belirten ifadeye katılımcıların %18,6'sı "kesinlikle" ve %26,2'si "oldukça" katıldığını ifade etmiştir.

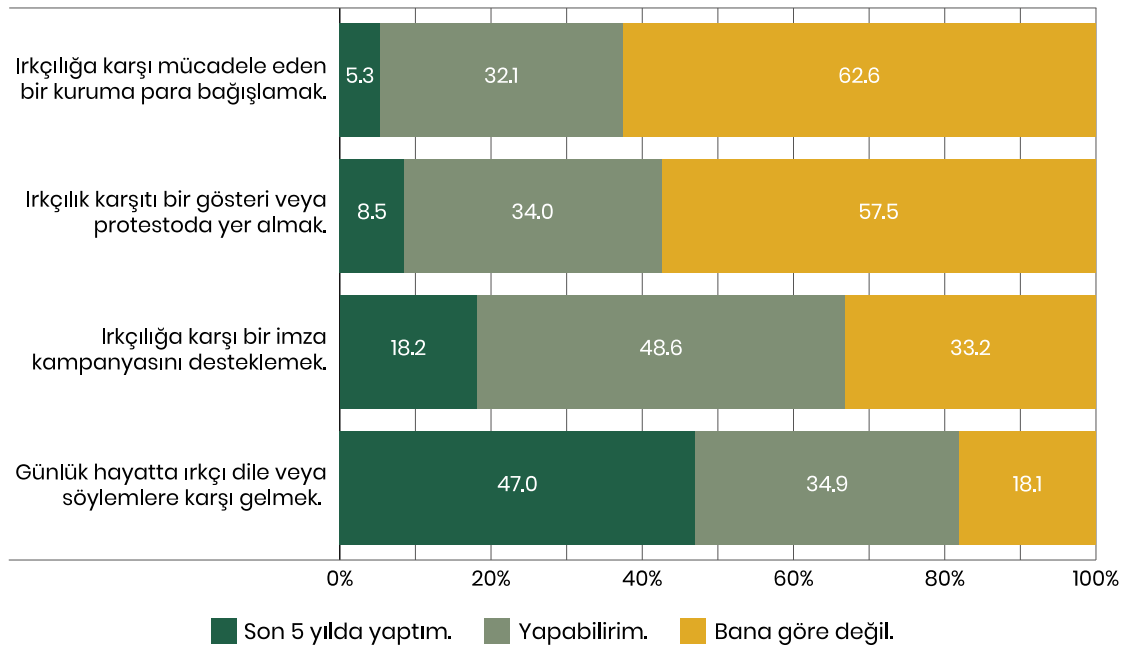
Raporun bu kısmını özetleyecek olursak, İrkçılığa verilen tepkiler değişkendir. Bunlar dışsallaştırıcı, itici veya savunmacı olabilmektedir. Bulgular, savunma reflekslerinin ve buna eşlik eden İrkçılığın önemsizleştirilmesinin nüfusun yarısında gözlemlenebileceğini

göstermektedir. Neredeyse her iki kişiden biri ırkçılık eleştirisini ifade özgürlüğünün kısıtlanması ve dolayısıyla bir habitus kontrolü olarak yorumlamaktadır. Irkçılık mağdurları, çoğu kişi tarafından "aşırı duyarlı" ve "aşırı endişeli" olarak görülmektedir.³⁸ Buradan hareketle raporun önerileri; ırkçılığa yönelik eleştirilerin daha geniş kitlelere iletilmesi, açıklanması, medya tarafından desteklenmesi ve böylece kamuoyunun bilgisine sunulmasıdır. Irkçılığa karşı savunma mekanizmalarının tanınmasını ve yansıtılmasını destekleyen formatlar geliştirilmelidir.³⁹

6. Irkçılık Karşısı Potansiyel - Irkçılığa karşı kim aktif olarak rol almaya hazır?

Araştırmanın önceki bölümleri, Almanya'daki ırkçılığın anlaşılması ve ırkçılıkla mücadele boyutlarında tutarsız sonuçlar gösterse de Almanya'da birçok insan tarafından ırkçılığın temelde bir sorun olarak kabul edildiğini açıkça göstermiştir. Son olarak, bu bölüm Almanya'daki nüfusun ırkçılığa karşı aktif olarak mücadele etme noktasında ne ölçüde istekli olduğu sorusunu ele almaktadır.

Şekil 13: Irkçılığa karşı harekete geçme isteği (s.93)

Şekil 13'te ankete katılanların yalnızca %5,3'ü son beş yılda ırkçılığa karşı mücadele eden bir kuruma para bağışlarken, %8,5'i ırkçılığa karşı bir gösteriye katılırken, %18,2'si ırkçılığa karşı bir imza kampanyasında yer aldığını belirtmiştir. Ankete katılanların neredeyse yarısı (%47,0) bu süre zarfında günlük yaşamlarında ırkçı ifadelerle karşı geldiğini ifade etmiştir. Bu

³⁸ A.g.e., s. 89.

³⁹ A.g.e., s. 89.

nedenle bu bulgu, ırkçılık noktasında Almanya'da bir duyarlılığın ve kendi başına bir şeyler yapma isteğinin toplumda yaygın olduğunu göstermektedir. Ankete katılanların %48,6'sının ırkçılığa karşı bir imza kampanyası imzalamaya hazır olduğunu belirtmesi bunun açıkça göstergesidir. Aynı şekilde ırkçılıkla mücadele eden bir örgüte para yardımı, ırkçılık karşıtı gösteride yer almak veya bir imza kampanyasında yer almak isteyen katılımcıların yüksek olması toplumun ırkçılıkla mücadele konusundaki olumlu tavrını betimlemektedir.

Özetle, anket verileri, özellikle genç insanlar arasında, farklı bir bağlılık ve ırkçılık karşıtı uygulama için belirgin bir potansiyel olduğunu göstermektedir. Eğitim aynı zamanda ırkçılıkla mücadele konusundaki isteği arttırmaktadır. Dolayısıyla ırkçılığa karşı mücadele bir yandan yaşa, diğer yandan eğitim düzeyine bağlıdır. Ayrıca insanlar dolaylı olarak ırkçılığı gözlemlediğinde veya ırkçılık deneyimleri hakkında bilgilendirildiğinde, ırkçılık karşıtı mücadele isteği artmaktadır.⁴⁰ Buradan hareketle raporun önerileri; Alman nüfusundaki ırkçılıkla mücadele noktasındaki gönüllü potansiyelinin, tedbirlerle daha fazla teşvik edilmesi ve desteklenmesidir. Raporlar veya gözlemler yoluyla ırkçı deneyimlerin paylaşılması, ırkçılık karşıtı faaliyetlerde bulunma isteğini attırmaktadır. Bu durum aynı zamanda ırkçılık karşıtı katılım için sürdürülebilir yapılar oluşturma görevi için de önemli bir bulgudur.⁴¹

Raporun Değerlendirilmesi

Rapor genel olarak Almanya'daki ırkçılık tecrübesini, Almanya'daki ırkçılığın kökenlerini, ırkçılıkla mücadeleyi, ırkçılığın toplum tarafından nasıl değerlendirildiğini ve ırkçılığa karşı savunma mekanizmalarını ele almaktadır. Bunu ise hem yaygın toplum içerisinde hem de Almanya'da (sık sık) ırkçılıkla karşılaşan altı toplumsal grupta (Siyahiler, Müslümanlar, Asyalılar, Manuşlar ve Romanlar, Yahudiler ve Doğu Avrupalılar) gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda ortaya koymaktadır. Bu sebeple raporun özel olarak Türk veya Müslümanların ırkçılık tecrübelerine odaklanmadığı bilinmelidir. Raporun belirttiği altı grup içerisinde Müslümanların uğradığı ırkçılığın dâhil edilmesi bu anlamda önemlidir. Ancak raporun da belirttiği üzere Almanya'da bir olayın (toplumsal düzeyde) ırkçı bir hadise olarak nitelendirilmesi saldırıya uğrayan grupta yakından ilgilidir.⁴² Almanya'da Yahudi ve Siyahilere (Müslümanlar, Manuşlar ve Romanlar, Asyalılar ve Doğu Avrupalılara nazaran) yönelik ırkçı saldırılar toplum tarafından daha çok dile getirilmektedir. Dolayısıyla Alman toplumundaki bu tutum farklılığı, ırkçılığın henüz toplumsal düzeyde yeterince içselleştirilmediğini

⁴⁰ A.g.e., s. 99.

⁴¹ A.g.e., s. 99.

⁴² Raporun dördüncü bölümü bunu tartışmaktadır.

göstermektedir. Nitekim Müslümanların veya Doğu Avrupalıların uğradığı ırkçılık Yahudi veya Siyahilerin uğradığı ırkçılık hadisesinden farklı değildir. Ayrıca Almanya'daki tüm yabancı toplumsal gruplar içerisinde Türk ve Müslüman grubun en yüksek orana sahip olduğu bilinmektedir. Buna paralel olarak Türk ve Müslüman gruplar ırkçı saldırılardan ciddi manada zarar görmekte ve yer yer ölümlerle sonuçlanan saldırılarla karşılaşmaktadır. Bu gerçeklerden hareketle ırkçılığın izlenmesinde Türk ve Müslüman gruplar üzerinde daha çok durulması gerekmektedir.

Almanya'da başta Türk diasporası olmak üzere Müslüman ve göç tecrübesine sahip grupların uğradığı ırkçılık hadiselerinin tarihini genel olarak 1970'li yıllardan başlatmak mümkündür.⁴³ Bu tarih Türklerin Almanya'ya göçünden on yıl sonrasına denk gelmektedir. Bu tarihten itibaren neredeyse her on yılda bir toplumsal kaynaşmayı olumsuz etkileyen ve Almanya'da başta Türkler olmak üzere göç tecrübesine sahip grupların ırkçı saldırılar ile karşı karşıya kaldığı söylenebilir.⁴⁴ Bunlardan ilki 1970'lerde Westdeutsche Rundfunk'un yaptığı ankettir. Bu ankette misafir işçi anlamına gelen Gastarbeiter (misafir işçi) kelimesinin yerine yeni bir kavram önerisini içeren bir anket düzenlenmiştir. Bu ankete 32 bin kişi mektupla dönüş yapmıştır ve isim önerileri arasında "Almanya'nın düşüşü, parazitler, yabancı ırka mensup ayak takımı, gaz odası malzemesi, açgözlü domuzlar" gibi ifadeler yer almıştır. 1980'lerde ise Heidelberg Manifestosu dikkat çekmektedir. Almanya'nın önde gelen 15 üniversitesinde eğitim veren akademisyenler bir araya gelerek Almanya'nın yabancılardan korunması gerektiğini belirten "Heidelberg Manifestosunu" yazmışlardır. 1990'lı yıllar ise başta Sollingen ve Mölln olmak üzere Rostock mülteci kampına ırkçı saldırıların gerçekleştiği yıllardır. Göçmen ve Türklerin yaşadıkları evlere yönelik ırkçı saldırılar gerçekleşmiştir. Sollingen ve Mölln kundaklamaları sonucunda toplam sekiz Türk hayatını kaybetmiştir. 2000'lere geldiğimizde NSU Cinayetleri ön plana çıkmaktadır. 2000-2007 yılları arasında sekizi Türk olmak üzere toplam 10 kişi ırkçı saldırılar sonucunda hayatını kaybetmiştir. 2010'larda ise Thilo Sarrazin'in yazdığı kitap kamuoyunu ciddi anlamda meşgul etmiştir. "Almanya Kendisini Yok Etmektedir" (Deutschland schafft sich ab) adlı kitabı, Almanya'daki Türk ve Müslümanlar hakkında popülist iddialar ortaya koymuştur ve bu kitap başta Türkler olmak üzere göç tecrübesine sahip gruplara karşı ırkçı saldırıların artmasına neden olmuştur. 2020'de ise Hannau saldırısı gerçekleşmiştir. 19 Şubat 2020'de Hanau kentinde iki nargile salonunu hedef alan ırkçı saldırı sonucunda 4'ü Türk olmak üzere 9 kişi hayatını kaybetmiştir. Tüm bu saldırılar Türk ve Müslüman toplumunun penceresinden Almanya'daki ırkçılığın yeni bir olgu olmadığını, aksine tarihin farklı evrelerinde sürekli olarak var olduğunun açık göstergesidir.

⁴³ Burada bahsi geçen tarihten önce elbette münferit olayların olduğu unutulmamalı. Örneğin, Almanya'da 1960'lı yıllarda ev ilanlarında "hayvan ve işçiler için uygun çiftlik" gibi çeşitli ifadelerin olduğu bilinmektedir. Ancak bizim ele aldığımız ırkçılık örnekleri daha çok toplumsal düzeyde etkisi olan örneklerdir.

⁴⁴ M. Mustafa İyi, "Kesitler Üçüncü Kuşakla Konuşmalar: Kendimi bir Bayburtludan önce bir Münihli olarak görüyorum" Göçe Multidisipliner Yaklaşım, 7 Mayıs 2021.

1. Türk Toplumu Bağlamında Irkçılık

Stiftung Zentrum für Türkeistudien und Integrationsforschung'un⁴⁵ (ZfTI) 2019'da Almanya'nın Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde yaşayan Türkler üzerinde yaptığı araştırmaya⁴⁶ göre, katılımcıların %59'u 2019 yılı itibariyle ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmiştir.⁴⁷ Bu oranın 2010'da, Sarrazin'in (tartışmalı) kitabını yayınlamasının ardından %81 olarak belirtilmiştir.⁴⁸ Analizin girişinde de belirttiğimiz, üçüncü kuşak üzerine yaptığımız çalışmamızda, katılımcılarımızın (n=70) %63'ü (44 kişi) gündelik hayatında veya iş hayatında ayrımcılık veya ırkçılığa uğradığını belirtmiştir.⁴⁹ Diğer kalan %37'si (26 kişi) ise ırkçılığa veya ayrımcılığa kendisi uğramamış olsa bile çevresinde bunu gözlemlediğini vurgulamıştır.

"Bir keresinde tramvaydaydım orada bir Türk kız vardı, kapalıydı. Bir de yaşlı bir Alman adam vardı. Adam sarhoştü ve gitti kıza sataştı. "Pis yabancılar!" gibi şeyler söyledi. Sonra biz de tabii savunduk kıızı. Benim başıma böyle bir olay gelmemişti ama böyle bir olaya rast gelmiştim. Bir başka anımsa, bir gün dışarıda kapalı bir arkadaşımıydık ve birisi gelip arkadaşımın terörist olduğunu söyledi. Hatta "Sen bir teröristsin. Çantanda bomba var." diye yorumlarda bulunmuştu. O da yaşlı bir Almandı."⁵⁰

Kendi araştırmamızda ortaya çıkan ve Almanya'daki Türk toplumu açısından önemli bir ırkçılık/ ayrımcılık türü ise Türkiye'deki siyasi tercihler üzerine Almanya'daki Türklerin tasnif edilmesi olgusudur. Bu tür ırkçılık/ ayrımcılık olgusunda Almanya'daki yaygın toplum Almanya'daki Türk toplumunu Türkiye'deki siyasi tercihine göre ayırtmaktadır. Üçüncü kuşak üzerinde yaptığımız görüşmelerin neredeyse hepsinde katılımcılar iş görüşmesinde, okulda, arkadaş ortamında veya gündelik hayatta ilk defa rast geldikleri bir insandan dahi "Erdoğan tarafında mısın yoksa Erdoğan'a karşı mısın?" sorusuyla muhatap olduklarını belirtmişlerdir. Üstelik karşı taraf bu soruyu sormakla kalmayıp bu sorudan gelen cevaba göre muhatabına yaklaşımını değiştirebilmektedir. Yani Almanya'daki Türk diasporasından gündelik hayatın neredeyse her veçhesinde Türk siyasetine olan (varsa) ilgilerini belirtmeleri beklenmektedir.

"İnsanlar artık, politik söylemde bulunmak istemiyordum ama, ya Erdoğan destekleyen veya Erdoğan karşıtı olarak ayırmaya başlıyor. Bunu Almanlar otomatik olarak yapıyor, bu medya aracılığıyla besleniyor. Ben bir Almanla tanışıyorum, benimle direkt Türk siyaseti konuşup benim görüşümü bulmaya çalışıyor ben Erdoğan'ı destekliyorum muyum yoksa Erdoğan'ı

⁴⁵ Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi Vakfı

⁴⁶ Martina Sauer, "20 Jahre Mehrthemenbefragung Integration und Partizipation türkeistämmiger Zugewanderter in Nordrhein-Westfalen 1999 bis 2019", Stiftung Zentrum für Türkeistudien und Integrationsforschung (ZfTI), 2020.

⁴⁷ A.g.e., s. 33.

⁴⁸ Sauer, a.g.e., s. 33.

⁴⁹ M. Mustafa İyi, (Ed.), a.g.e.

⁵⁰ A.g.e., s. 61.

desteklemiyor muyum gibisinden beni kategorize etmeye çalışıyor. Ben buna karşıyım.”⁵¹

“Bizleri deniyorlar, soru soruyorlar siyasi görüşünü bilmek istiyorlar. Bana Almanın biri gelmiş İstanbul seçimleri hakkında konuşuyor. Ona diyorum ki, “Ben takip etmiyorum Türkiye'deki seçimleri.” Sonra devam edip “Ama iyi oldu.” diyor. “İmamoğlu'nun seçilmesi iyi oldu, bir değişiklik oldu.” diyor. Olabilir, sonuçta seçim oldu diyorum. Bana ne, ya da sana ne? Ben İstanbul'da yaşamıyorum, sen de yaşamıyorsun bizi ilgilendirmiyor oradaki millet ne seçiyor ne seçmiyor. Benim hangi tarafa yakın olduğumu yani siyasi görüşümün ne olduğunu bilmek istiyorlar. Ben hiçbir şekilde açıklama yapmıyorum ve paylaşmıyorum. Belirli bir siyasi görüşün varsa senden şunu bekliyorlar. Sen burada yaşıyorsun senin Erdoğan'ı sevmemen lazım yani Almanlarda bu düşünce var. Eğer Erdoğan yandaşı birisi ya da AKP'yi destekleyen birisi olduğunu öğrenirlerse seni zaten daha bir değişik görüyorlar. Hiçbir şey söylemediğim zaman zaten birazcık daha soruyorlar ediyorlar ve seninle konuşmak istiyorlar, senin siyasi görüşünü öğrenmek istiyorlar ama ne için öğrenmek istiyorlar? Erdoğan'ı mı tutuyorsun? O zaman sen çok salaksın. Erdoğan'ı tutmuyor musun? O zaman çok akıllısın, süpersin gibisinden.”⁵²

“Ben dondurmacıda çalıştım üç sene boyunca. Müşteriler bana “Türk müsün?” diye soruyorlardı, “Evet” dediğimde ilk soruları ne oluyordu biliyor musun? “Erdoğan hakkında ne düşünüyorsun” ya ben dondurmacıda çalışıyorum, Türkiye siyaseti ne alaka.”⁵³

Yukarıdaki alıntılarının daha da çoğaltılabileceğini belirtmekte fayda var. Bu tür ırkçılık/ayrımcılık türüne özellikle Türkiye'deki darbe sürecinden sonra iki ülke arasında gerilen ilişkilerin de ciddi etkisi olduğu düşünülmektedir. Aynı şekilde Almanya'daki medya kurumlarının Tayyip Erdoğan'ı betimleme ve tarif etme süreçlerinin de etkisi olduğu söylenebilir. Bu ırkçılık/ayrımcılık türünü Türk düşmanlığı olarak nitelemek doğru olmayacaktır ancak Almanya'nın bu ırkçılık/ayrımcılık tipini ihmal etmemesi, incelemesi, üzerine düşünmesi ve mücadele etmesi gerektiğini düşünüyoruz.

2. Müslüman Toplumu Bağlamında Irkçılık

Avrupa'da her gün artarak daha da büyük bir sorun haline gelen ırkçılık ve yabancı düşmanlığı Avrupa Müslümanlarını da doğrudan etkilemektedir. Irkçılık ve yabancı düşmanlığı, Avrupa tarihinde hiç de yeni olmayan ve azımsanamayacak sayılara ulaşmış Avrupalı Müslüman nüfus üzerinde çoğu zaman İslamofobi veya Müslüman karşıtlığı olarak tezahür etmektedir. Dahası Avrupa'da İslamofobi'den ve Müslüman karşıtlığından yalnızca Müslümanlar değil, Müslüman olduğu sanılan kişiler de etkilenmektedir.

Müslümanlar, Avrupa'nın özellikle Balkanlar ve Sicilya bölgeleri başta olmak üzere çeşitli bölgelerinde yüzyıllar boyu yerel halkın bir parçası olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Ayrıca İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi sömürge geçmişine sahip Avrupa ülkelerinin de

⁵¹ A.g.e., s. 171.

⁵² A.g.e., s. 279.

⁵³ A.g.e., s. 288.

İslam ve Müslümanlarla ilişkileri eski tarihlere dayanmaktadır. Avrupa asıl kitlesel Müslüman göçlerini ise 1960'lardan sonra ekonomik sebeplerle Avrupa'ya gelen işçi göçleriyle almıştır; bu göçleri 1970 ve 1980'lerde işçilerin ailelerini getirmesi izlemiştir.⁵⁴ Fransa ve İngiltere'deki Müslüman işçi göçmenler çoğunlukla bu ülkelerin eski sömürgelerinden geldiği için Kuzey Afrika ve Güney Asya kökenli olmakla birlikte; Almanya'da bu göçler çoğunlukla Türkiye'den, Hollanda'da ise Türkiye'den ve Fas'tan gelen insanlarla/ kişilerle oluşmuştur.⁵⁵ Her ne kadar Avrupa'da İslam ve Müslümanlara dair olumsuz fikir ve düşünceler yüzyıllar öncesine, kıta halkının Müslümanlarla ilk etkileşimlerine ve haclı seferleri ile devam eden tarihi sürece dayanan bir fenomen olsa da Avrupa'ya Müslüman ülkelerden gerçekleştirilen savaş sonrası kitlesel işçi göçlerinin ardındaki süreçte yaşananlar Müslüman kimliğin artan ırkçılık ve yabancı düşmanlığının artık yeknesak bir parçası olduğunu gözler önüne sermiştir. Nitekim ilk olarak 1922'de Etienne Dinet tarafından kullanılan İslamofobi terimi ancak 1990'larda Müslümanların Doğu Avrupa'da maruz kaldıkları ayrımcılığa dikkat çekmek için kullanılmaya başlanmasıyla yaygınlık kazanmıştır.⁵⁶ 1997'de The Runnymede Trust adlı Birleşik Krallık merkezli bir düşünce kuruluşu İslamofobinin ne olduğunu 8 maddelik bir tablo ile tanımlamıştır.⁵⁷ Rapor akademide de büyük ses getirmiştir. Kısaca Müslümanlara yönelik korku ve nefret temelli ayrımcılık, nefret söylemi ve eylemlerini ifade eden İslamofobi terimi akademide tartışmalara da yol açmıştır. Bir kısım akademisyene göre İslamofobi, İslam'a dair her şeyi eleştirilmez kıldığı ve Müslüman kelimesi yerine İslam kelimesini kullandığı için sakıncalı bulunmaktadır; bu yüzden 'Müslüman karşıtı nefret' de İslamofobi yerine sıklıkla kullanılan bir kavramdır.⁵⁸

İslamofobi yerine kullanılan bir başka ifade de 'Müslüman karşıtı ırkçılık' terimidir. Alman siyaset bilimci Kai Hafez'e göre de Müslüman karşıtlığı veya bir başka ifadeyle İslam düşmanlığı daha çok batı toplumlarında tezahür eden modern bir ırkçılık biçimidir.⁵⁹ Hafez, Müslüman/İslam karşıtı ırkçılığı aşırılıkçı bulmakta ve demokrasi için de bir tehlike olarak görmektedir. Gerçekten de özellikle 11 Eylül'ü takip eden ve Paris saldırılarını da kapsayan süreçte İslam'ı fertlerinin sarık veya başörtü taktığı, belirli isimler kullandığı ve belirli aksanları olan bir

⁵⁴ Muslims in the European Union Discrimination and Islamophobia, EUMC, 2006, s. 22, <https://www.refworld.org/pdfid/49997affd.pdf>

⁵⁵ İbrahim Kalın ve John L. Esposito, Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi, çev., İsmail Eriş, İstanbul: İnsan Yayınları, 2019, s. 63-64.

⁵⁶ İbrahim Kalın ve John L. Esposito, Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi, çev., İsmail Eriş, İstanbul: İnsan Yayınları, 2019, s. 59.

⁵⁷ Islamophobia: A Challenge for Us All, The Runnymede Trust, 1997, <https://www.runnymedetrust.org/publications/islamophobia-a-challenge-for-us-all>

⁵⁸ A/HRC/46/30, para. 6 <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G21/086/49/PDF/G2108649.pdf?OpenElement>

⁵⁹ Kai Hafez, Freiheit, Gleichheit und Intoleranz. Der Islam in der liberalen Gesellschaft Deutschlands und Europas, Transcript Verlag, 2013.

ırk⁶⁰, Müslümanları da bu ırkın bir ferdi gibi algılayan bir çeşit Müslüman karşıtı ırkçılık özellikle Avrupa'da ve Amerika'da ivme kazanmıştır. Geçtiğimiz gün Almanya'da yayımlanan ve bu yazının ana temasını oluşturan ırkçılık raporu bu konuya da yer vermiştir. Rapora göre, özellikle göçmen nüfusu fazla olan Avrupa ülkelerinde son yıllarda 'misafir işçi' veya 'yabancı' olarak algılanan grup fertleri artık 'Müslüman' olarak yorumlanmaktadır. Müslüman biri, Müslüman anne-babaya sahip kişidir ve özgürleştirici, demokrasi yanlısı ve ilerici Batı'nın aksine mantıksız, barbar ve demokrasiyle bağdaşmaz Doğu'nun bir parçasıdır, bu sebeple de baştan zaten bir tehlikedir.⁶¹

Müslümanlara dair bu sakıncalı yaklaşım yalnızca fikir aşamasında kalmamakta ve kimi zaman devlet destekli, kimi zaman da devletin desteklemese de karşısında durmadığı bireysel ve kitlesel şiddet olayları ile kendini göstermektedir. Almanya'nın Köln şehrinde ırkçılık karşıtı bir platform olan Fair International'ın 2020'de yayımladığı bir rapora göre platform Almanya'da sadece 2018 yılında 120 cami saldırısının kaydını tutmuştur. Saldırıları çoğunlukla Bavarya ve Kuzey Ren-Vestfalya eyaletlerinde ve yine büyük çoğunlukla Türk toplumunun yoğunlukla gittiği camilere gerçekleştirilmiştir.⁶² Müslümanların sadece camileri değil, iş yerleri de kundaklama ve çeşitli saldırı olaylarına maruz kalmaktadır. Müslümanların sahip olduğu lokantalara, kasaplara ve marketlere yapılan saldırılar sıklıkla kayıt altına alınmaktadır.⁶³ Yine Almanya'da Federal Ayrımcılıkla Mücadele Dairesi'nin (FADA) 1500 çalışana uyguladığı ve 2015 yılında yayımladığı ankete göre çalışanların büyük çoğunluğu iş yerinde çeşitliliği desteklese de öncelikli olarak Hristiyanlığın farklı kollarına mensup çalışanlarla, daha sonrasında ise Yahudi, Hindu ve Budist çalışanlarla çalışmayı tercih etmektedir. Ankete katılanların yüzde 33'ü Müslümanlara ve İslam'a karşı güçlü olumsuz duygu ve düşünceler beslemektedir.⁶⁴

Sonuç & Tartışma

Federal Almanya'da geçtiğimiz yıl aralık ayında kurulan koalisyon hükümeti (SPD, FDP ve Yeşiller) koalisyon protokolünde ırkçılıkla etkin mücadele edeceğini ve DeZIM'i bu alanda yaptığı çalışmalarda destekleyeceğini belirtmişti. DeZIM'in hazırladığı ve bu yazının da konusu olan rapor, ırkçılıkla ilgili Almanya'da önemli ve kapsamlı bir araştırma özelliğini

⁶⁰ Fanny Müller-Uri, Benjamin Opratko, 'Islamophobia as Anti-Muslim Racism: Racism without "Races", Racism without Racists', *Islamophobia Studies Journal*, 3(2), s.116-129.

⁶¹ DeZIM Institut, a.g.e., s. 22.

⁶² #brandeilig Report No.1, FAIR international - Federation against Injustice and Racism e. V, 2020, s. 7-8, https://brandeilig.org/wp-content/uploads/2022/05/Brandeilig_Reportno.1_English.pdf

⁶³ Muslims in the European Union Discrimination and Islamophobia, EUMC, 2006, s. 69-70. <https://www.refworld.org/pdfid/49997affd.pdf>

⁶⁴ Eurofound (2017), Religion at work, Eurofound, Dublin s.3, https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef1738_religion_in_the_workplace_topical_update.pdf

taşımaktadır. Hem yaygın toplumun hem de Almanya'da ırkçılığa uğrayan grupların (Siyahiler, Müslümanlar, Asyalılar, Manuşlar ve Romanlar, Yahudiler, Doğu Avrupalılar) aynı araştırmada bir arada ele alınması Almanya'daki literatürde ilk olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca DeZIM yaptıkları araştırmanın Almanya'ya genellenebilir olduğunu da açıkça belirtmektedir. Dolayısıyla yapılan araştırma birçok açıdan önemli bulgu ve politika önerilerini aynı anda içerisinde barındırmaktadır. Bu anlamda sadece Almanya için değil göçe karşı artan popülist ve ırkçı tutumları tecrübe eden bütün ülkeler için önemli politika önerilerinin olduğu söylenebilir. Bu manada Türkiye'de son zamanlarda artan göçmen karşıtlığı ve buna paralel olarak ayrımcılık ve ırkçılık hadiselerine karşı bu araştırmanın önemli önerileri sahip olduğu göz ardı edilmemelidir.

İrkçılık ve İslamofobi/ Müslüman karşıtı ırkçılık geçmişten günümüze değin Avrupa'daki Türk ve Müslümanların gündelik hayatlarının önemli bir parçasıdır. Çoğu zaman ırkçılığın bir tezahürü olarak eyleme geçirilen İslamofobi fenomeni Avrupalı Müslümanların hayatını gün geçtikçe daha fazla zorlaştırmaktadır. İrkçılıkla mücadele edilirken ve bu konuda somut eylem planları hazırlanırken İslamofobi/Müslüman karşıtı ırkçılık daha ciddi bir şekilde her boyutu ile ele alınmalıdır. Çok yakın tarihte gerçekleşen Hannau saldırısı (2020) bu anlamda önemli bir örnektir. İrkçılığın bu boyutlarının yanı sıra, bize göre, ırkçılığın en önemli mücadele alanı toplumsal düzeyde olanıdır. Zira ırkçılığın gündeme geldiği ve hayatta tatbik edildiği alan toplumun içerisinde yer almaktadır. Kai Hafez tam da bu toplumsal alanı vurgulayarak Avrupa'nın en büyük dini azınlığı olan Müslümanlara hukuk sistemi ve siyasetin bazı alanlarında "özgürlük" ve "eşitlik" kazandırılırken aynı anda toplumun büyük bir kesiminin Müslümanlardan 'kardeşliği' esirgeyerek "hoşgörüsüz" bir yaklaşım sergilediğini belirtmektedir.⁶⁵ Dolayısıyla Almanya özellikle Türk ve Müslüman toplumuna karşı gerçekleşen ırkçı saldırılara toplumsal çözümler geliştirmelidir.

⁶⁵ Hafez, a.g.e.

M. Mustafa İyi

Almanya'da doğan M. Mustafa İyi ilk ve ortaokul eğitimini burada, lise ve üniversite eğitimini Türkiye'de tamamlamıştır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi sosyoloji bölümünde lisans eğitimini tamamlayan İyi, ardından Almanya'da Georg-August Göttingen Üniversitesi'nde sosyoloji alanında yüksek lisans eğitimi almıştır. Şu an ise Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde sosyoloji bölümünde Almanya'daki Türk toplumu hakkında yüksek lisans çalışmasının sürdürmektedir. 2018 Haziran ayından bu yana Göç Araştırmaları Vakfı bünyesinde bulunan Türk Diasporası Araştırma Merkezi'nde araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. 2021 yılında editörlüğünde "Kesitler: Üçüncü Kuşakla Konuşmalar" kitabı yayınlanmıştır. 2022 Mart itibarıyla Bursa Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Avrupa'da, özellikle Almanya'da, işgücü göçünün akabinde bulunduğu ülkede kalıcılaşan ve beşinci kuşağa ulaşan Türk diasporası hakkında araştırma ve incelemelerde uzmanlaşmakta olan İyi, iyi düzeyde Almanca ve İngilizce bilmektedir.

Mervenur Şahin

Mervenur Şahin, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesinde hukuk eğitimi almıştır. 2018 yılında eğitimi sırasında Almanya'daki Saarland Üniversitesine değişim öğrencisi olarak gitmiş, burada Europa-Institut Saarbrücken'de Avrupa Hukuku ve insan hakları dersleri almıştır. 2021'de hukuk fakültesinden mezun olmuş ve Almanya'da özel bir hukuk bürosunda üç ay staj görmüştür. Nisan 2021'den beri Göç Araştırmaları Vakfı bünyesindeki İslam Düşmanlığı ile Mücadele Araştırmaları Merkezi'nde (İDMAM) araştırma asistanı olarak çalışmalarını sürdüren Mervenur Şahin'in temel çalışma alanları insan hakları hukuku, ayrımcılıkla mücadele, göç-sığınma hukuku ve İslamofobidir. İyi derecede İngilizce bilmekte ve Gav Perspektif yayınevinde yayına hazırlanan çeviri kitapların çeviri editörlüğünü yapmaktadır.